

sokkal tragikusabban, mint 1977-ben. S kap a játékos helyett sokkal drámaibb felhangokat a *Kuplé* előadása, mint a szerző lemezre énekelt változatában.

Húsz év alatt a világ, a mi életünk lett drámaibb, s ezt fejezi ki hiteles művészi erővel Domonkos István szövegeit szólalattva meg egy ígéretes színésztehetség.

GEROLD László

KAMARATRIÓ

Krleža *Agóniája* a Radnóti Színházban

Nem mondható, hogy Magyarországon divatos színpadi szerző lenne Miroslav Krleža, századunk egyik meghatározó drámaírója; darabjait évek óta egyetlen színház sem tűzte műsorára. Már annak is van egy évtizede, hogy Nyíregyházán, illetve Pécsen bátortalan kísérletet tettek arra, hogy a korai, renthagyó dramaturgiájú művei közül néhányat – *Gallcia*, *Szent István-napi búcsú* – színpadra vigyenek, annak pedig idejét sem tudom megmondani, mikor volt látható a Glembay-trilógia valamelyik darabja. Holott az ötvenes-hatvanas évek fordulóján szenzációként hatott, amikor a Nemzeti, illetve a Madách Színház bemutatta a *Lédát*, a *Glembay Lmi*-et, illetve az *Agóniát*. (Jómagam máig ható emlékként őrzöm ezeket az előadásokat, s különösen azokat az alakításokat, amelyekre ezek a művek és mindenekelőtt Bojan Stupica rendezése lehetőséget adott a kor színész-óriásainak.) Akkor még virágzott az a realista iskola, amelynek formanyelve kitűnően megfelelt e Krleža-darabok megvalósításához, viszont még nem volt eszköze a magyar színháznak ahhoz, hogy Krleža nem-realista fogantatású műveit megközelítse, később pedig a horvát szerző – mindkét drámaformájával – kiesett a figyelem köréből, hiszen egyértelmű lett a nyugati orientáció. Ez persze nemcsak Krležát sújtotta, hanem Kelet- és Közép-Európa számos más jeles szerzőjét is.

Mindezek ismeretében meglepetést keltett, hogy a Radnóti Színház most az *Agónia* bemutatására vállalkozott. Ha azonban jobban belegondolunk, a választás érthető s magyarázható, hisz ez a darab nem idegen a Radnóti műsorkoncepciójától: a színház ugyanis évek óta minden szezonban bemutat egy-egy úgynevezett realista drámát, s ezek általában a szezonok legnagyobb sikerét aratják, gondoljunk a *Nem félünk a farkastól* vagy a *Ványa bácsi* fogadtatására. Ebbe a sorba illeszkedik a Krleža-mű.

Az előadás igazolja a választás helyességét, még akkor is, ha a kritika egy része fanyalog, mondván: minek elővenni egy olyan szöveget, amelyben nem történik semmi, csak szövegelnek, akkor már Csehov mélyebb, Molnár Ferenc vagy Sardou szellemesebb, könnyedebb. S való igaz, Krleža nem Csehov és nem Molnár Ferenc, bár mindkettő művészetéből van az övében is.

A mű látszólag szimpla háromszög-történet a részeges, lecsúszott volt K. u. K.-s tiszt, báró Lenbach, felesége, az úri asszonyságot a megélhetés kényszeréből divatszabóságra cserélő Laura meg a katonatiszti pályát elhagyó ügyvéd-barát, Ivan Krizovec között. Lefojtott indulatok, érzelmi zsarolás, küzdelem a látszat fenntartásáért, alakoskodás,

gyávaság, az önmagunk vállalásának képtelensége – minduntalan ez bukkan elő a szalondarabot imitáló felszín alól. A helyszín az egykori Osztrák–Magyar Monarchia egy kisvárosa (lehet bárhol, hiszen nemcsak a színházépület, hanem a városszerkezet, az életmód is mennyire hasonló volt Zágrábban és Pozsonyban, Prágában és Bécsben, Zentán és Váradon, Pesten és Szabadkán!); az idő: a húszas évek.

S mindaz, ami akkor és ott igaznak bizonyult egy korszak és egy társadalmi réteg viszonylatában, ma is érvényes lett. A Radnóti zömmel középosztálybeli közönsége számára igencsak ismerős az egzisztenciális gondokkal küszködő Lenbachék helyzete, s persze nem kevésbé ismerősek a szereplők menekülési taktikái, a feszültségek oldását célzó italozástól az eleve reménytelen kimenetelű flörtökig. Legfeljebb a tragikus vég tűnik ma már kissé emelkedettnek.

Ami pedig az akciótlanyságot illeti, az bizonyos fokig igaz, ha a fogalmat az 'action' értelmében vesszük, hiszen a drámában valóban nincs látványos tettváltás, ütlegetés, verekedés, nyílt színi szeretkezés s egyéb, ma szinte kötelező, külsőleges feszültségfenntartó elem. De van éles ríposztsorozat, lelki lemeztelenedés, ön- és társáskínzás, van belső akció. Semmi sem bizonyítja jobban a jelenkori színház szerepének leértékelődését, mint az, hogy a belső drámaiságra épülő művek veszítették el jelentőségüket, vagy legalábbis a színházi alkotók nem kis része megtagadja e műsorréteget alkotó drámákat, s a posztmodern meg egyéb poszt-izmus jegyében a furcsálkodást, a meghökkentést, a szokatlant emeli egyetlen esztétikai formáló elvvé, versenyre kel az akciófilmek mozgalmasságával, de ebből a hiábavaló próbálkozásból rendre vesztesként kerül ki a színház és a néző.

Míndezek alapján még inkább szokatlan, már-már merész a Radnóti Színház vállalkozása, hiszen az *Agónia* végső soron intim dráma, amelyben a lényeg a szereplők közötti viszonyok plasztikus kibontása és megjelenítése. Ha úgy tetszik, szerepdarab. Nyilvánvalóan ez is belejátszott a színház választásába, hiszen a társulat két sztárszínészének, Kulka Jánosnak és Szervét Tibornak kínál parádés alakításra alkalmat, s mellettük a vendégnek, Udvaros Dorottyának.

Valló Péter maximálisan figyelembe veszi a műnek ezt a sajátosságát, s rendezésében nem tesz mást, mint megteremti e három kiváló színésznek a munkakörülményeket, kidolgozza a situációkat ahhoz, hogy ők összehangolt kamaramuzsikusként szolisztikusán és tuttiban is remeket alkothasson.

Háromjuk közül Kulkának van a legnehezebb dolga, hiszen az ő figurája lump, részeges, kártyázó, feleségétől pénz zsaroló férfi, s mivel ez a szerep van leginkább klisékből összerakva, nagy a veszélye annak, hogy a színész is hajlik a sztereotíp fogalmazásra. Kulka esetében erről szó sincs. Természetesen hozza az alak viselkedésének külsőségeit, de hőzöngései, kiborulásai, fenyegetőzései, hangoskodásai mögött állandóan felmutatja az alak esendőségét is, azt a tragikumot, amely a helyét nem találó, perspektívátlanásban élő embert oly nagyon jellemzi a darab megírásakor éppen úgy, mint ma. A színész erős váltásokkal dolgozik, a figura viselkedésének szélsőségeivel egyszerre leplez és leleplez, takargatja a helyzetét, magának is csak ritkán vallja be, mi bántja a világban, de világos és józan pillanataiban feneketlen mélységekbe zuhan.

Az előadás csúcspontja Laura és Ivan nagy kettőse, amikor a nő számonkéri a barátját, hogy miért nem vállalja fel kapcsolatukat. Szervét Krizovec elegáns, megnyerő, udvarias, ellenállhatatlan férfi, aki azonban gyenge és gyáva, kényelmes és önző. Amolyan átlag férfi. Kívül más, és belül más. Mestermunka az, ahogy a színész végigjátssza a szűkülés, a kibúvás, a mellébeszélés, a szembe nem nézés, a viszont-támadó-védekezés, a látszat fenntartásának, a menni és/vagy maradni feloldhatatlan dilemmájába torkolló taktikázás megannyi megnyilvánulását.

A darab és az előadás középpontjában Laura áll, akit Udvaros Dorottya varázsol elénk. Meggyötört, szenvedő, a munkájában sok örömet nem találó, a férjét elviselni nem tudó, de tőle reszkető, a viselkedését mások előtt palástolni igyekvő asszonyt mutat meg, aki annyi hiábavaló kísérlet után megint csak megpróbálkozik azzal, hogy megszabaduljon a férjétől, aki csak pénzeszsáknak tekintené. Aztán megérkezik Krizovec, s egyszerűen megváltozik, védelmet kereső, de ugyanakkor egyenrangú partnerséget kínáló nő lesz, hogy aztán a nagy kettősből végigcsinálja azt a pokoljárást, ami egy felemás kapcsolatban kikerülhetetlen. El kell jutnia annak a felismeréséig, hogy ő az egyetlen erős személyiség, s a körülötte levők puhány túlélők csupán. S ebben alig van különbség a deklasszáldott, a sorsnak magát megadó Lenbach meg a szintén deklasszáldott, de új karriert építeni tudó Krizovec magatartása között. Udvaros Dorottya hosszú idő után végre ismét olyan szerepet kapott, amelyben felmutathatja érett és gazdag színészetének teljes gazdagságát. Kemény és érzékeny, megértő és eltaszító, szeretetre vágyó és szeretetet adni tudó asszonyt formál.

Nagyformátumú alakítás, amely azonban csak a partnerekkel közösen éledhet meg, s a két férfi mellett megemlíthető Martin Márta erős színekkel megrajzolt, plasztikus karakterfigurája, Madeline Petrívna, illetve Mária piciny szerepében a sokat ígérő fiatal Szabó Viktória. Szlávik István tere és díszlete stílusos keretet ad a főszereplők héjjánásának, Szakács György a rá jellemző ízléssel és fantáziával öltözteti a szereplőket, s egyben jellemzi is a figurákat.

Az *Agónia* a közönség körében siker, talán ez a siker ismét felhívja a figyelmet a szerzőre s más darabjaira is.

NÁNAY István